

**ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ» (У КОНТЕКСТІ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ)**

Анотація. У статті розкрито специфіку використання інтерактивних технологій у вищій школі. Висвітлено досвід упровадження інтерактивних прийомів у процесі вивчення дисципліни «Основи науково-педагогічних досліджень».

Ключові слова: інтерактивні технології, інтерактивні прийоми, студенти, практичні заняття, навчання.

Аннотация. В статье раскрыто специфику использования интерактивных технологий в высшей школе. Представлен опыт внедрения интерактивных приемов в процессе изучения дисциплины «Основы научно-педагогических исследований».

Ключевые слова: интерактивные технологии, интерактивные приемы, студенты, практические занятия, обучение.

Annotation. The peculiarities of the interactive techniques application in high school have been disclosed in this article. The experience in introducing of the interactive methods in the «The scientific and pedagogic researches basis» study course has been revealed.

Key words: interactive techniques, interactive methods, students, practical lessons, studies.

Нова парадигма освіти обумовила оновлення фахової освіти. Для реалізації цієї мети в системі освіти впроваджується багато форм і методів навчання. Серед них найбільш результативними є інтерактивні, оскільки вони дають змогу отримати знання не у готовому вигляді, а в процесі власної активності. Інтерактивні технології є важливим складником особистісно-зорієнтованого розвивального навчання. Найхарактернішою ознакою такого способу пізнання є те, що активними співтворцями навчально-виховного процесу стають самі студенти.

Отже, необхідним є введення в навчальний процес таких моделей навчання, які органічно поєднуються із традиційними формами та методами, легко застосовуються на різних етапах уроку.

Проблема застосування інтерактивних технологій у навчальному процесі була в центрі уваги таких дослідників, як О.Єльникова, Г.Коберник, О.Коберник, О.Комар, Т.Кравченко, М.Крайня, Г.Кривчикова, В.Мельник, Л.Пироженко, Н.Побірченко, О.Пометун та ін., які обґрунтовують доцільність застосування інтерактиву для посилення ефективності процесу навчання.

Теоретичні аспекти, пов'язані з визначенням сутності інтерактивних методів, їх класифікації, визначенням найбільш поширених і придатних їх видів для розв'язання навчальних завдань набули висвітлення у працях російських (О.Коротаєва, Г.Мітіна, Г.Самохіна, С.Стилік, Н.Суворова, Г.Шевченко) та українських (А.Мартинець, М.Скрипник, Л.Пироженко, О.Пометун та ін.) учених.

Мета публікації полягає у розкритті специфіки інтерактивного навчання при підготовці майбутніх педагогів, висвітленні особливостей його упровадження на практичних заняттях дисципліни «Організація науково-педагогічних досліджень».

Елементи наукових досліджень присутні у різних формах навчального процесу у вузі (практичних, лекційних, при написанні рефератів, кваліфікаційних робіт тощо), що сприяє розвитку в студентів навичок пошукової діяльності.

Курс «Основи науково-педагогічних досліджень» призначений допомогти студентам оволодіти вмінням планувати, організовувати та здійснювати науковий пошук вирішення проблем теоретичного і практичного характеру.

З огляду на це, зростання вимог до підготовки науково-педагогічних кадрів, а також до вищої освіти вимагає пошуку новітніх технологій з метою оновлення теоретичного і методичного забезпечення науково-дослідної діяльності студентів.

У цьому контексті найрезультативнішими є інтерактивні технології, спрямовані на створення суб'єкт-суб'єктних стосунків між викладачем і студентами, залучення їх до активної комунікативної взаємодії, встановлення атмосфери взаємоповаги, довіри та відповідальності.

Термін «*інтерактивний*» (з англійської *inter* - взаємний, *akt* - діяти) означає «здатний до взаємних дій, діалогу». Інтерактивне навчання - це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності учнів, яка має на меті створення комфортних умов навчання, за яких кожний учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. Це співнавчання, взаємонавчання, де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують із приводу того, що вони знають, уміють і здійснюють [1, с. 7].

Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблеми на основі аналізу обставин і відповідної ситуації. Воно ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співпраці, взаємодії, дає змогу педагогу стати справжнім лідером дитячого колективу.

Інтерактивні технології навчання під час вивчення дисципліни «Основи науково-педагогічних досліджень» ми упроваджували у таких видах діяльності: *кооперативне навчання, парне навчання* (робота студента з викладачем чи одногрупником один на один), *фронтальне навчання, навчання у грі, навчання у дискусії*.

Кооперативна (групова) навчальна діяльність - це форма (модель) організації навчання у малих групах студентів, об'єднаних спільною навчальною метою. За такої організації навчання викладач керує роботою кожного студента опосередковано, через завдання, якими він спрямовує діяльність групи. Кооперативне навчання відкриває для майбутніх педагогів можливості співпраці зі своїми однолітками, дає змогу реалізувати природне прагнення кожної людини до спілкування, сприяє досягненню учнями вищих результатів засвоєння знань і формування вмінь. Така модель легко й ефективно поєднується із традиційними формами та методами навчання і може застосовуватися на різних етапах навчання [1, с.22].

До групового (кооперативного) навчання Н. Коломієць відносить: роботу в парах, в малих групах, ротаційні трійки, «Акваріум» [3].

Зокрема, «Акваріум» - особливий варіант організації групової взаємодії [2, с. 135-136]. Цей різновид дискусії застосовувався нами у роботі з матеріалом, зміст якого пов'язаний із суперечливими підходами, конфліктами, розбіжностями.

Ми погоджуємося з думкою М.В. Кларіна, який вважає, що саме такий варіант дискусії робить акцент на процес презентації точки зору та її аргументації [2]. З огляду на це, у ході дискусій на тему «Як оптимально спланувати робочий час для написання курсової роботи?» та «Ділове спілкування: у яких випадках воно актуальне, а у яких - ні?» (Тема заняття «Психологія і технологія наукової творчості») ми дотримувались наступної процедури роботи за «технікою акваріума»:

- постановка проблеми перед аудиторією;
- розподіл студентів в групи, що сидять у колі;
- вибір представника позиції від групи;
- оперативне обговорення проблеми з метою дійти спільної думки;

■ відстоювання своїх позицій представниками від груп (дозволяється використувати записки, де сформульовано вказівки і брати «тайм-аут» для консультацій);

- критичне обговорення «техніки акваріума» усією аудиторією після вирішення проблеми.

У свою чергу під час роботи в парах студенти на практичних заняттях ми виконували наступні вправи: обговорити завдання, тези, наукову статтю; взяти інтерв'ю на предмет виявлення найбільш авторитетних викладачів вузу; скласти список вітчизняних науково-педагогічних джерел, у якому описується педагогічний досвід провідних науковців і педагогів; розробити тестові завдання на перевірку рівня засвоєння знань з предмету «Основи науково-педагогічних досліджень» (або тематичні, або підсумкові); визначити ставлення (думку) партнера до того чи іншого питання, твердження і т.д.; зробити критичний аналіз роботи один одного; сформулювати підсумок теми, що вивчається тощо.

До фронтальних технологій інтерактивного навчання Н. Коломієць відносить такі, що передбачають одночасну спільну роботу усієї групи студентів. Це - обговорення проблеми у загальному колі (її застосовують з іншими технологіями): «Мікрофон» (надається змога кожному сказати щось швидко, по черзі, висловити свою думку чи позицію), заповнення інформаційного пропуску (поєднується з вправою «Мікрофон»), «Мозковий шторм» (відома інтерактивна технологія колективного обговорення, широко використовується для прийняття кількох рішень з конкретної проблеми), «Навчаючи - вчуся», «Дерево рішень», «Кейс-метод» та ін. [3].

З метою розвитку у студентів умінь інтегрувати знання, виконувати складні завдання в умовах неповної інформації за допомогою методів теоретичного дослідження на практичних заняттях ми використовували такий прийом, як «Заповнення інформаційного пропуску».

Термін «інформаційний пропуск» охоплює значну кількість різних прийомів, метою яких є відновлення чи пошук відповідної інформації.

Для цього ми використовували такі завдання:

Доповнити речення адекватними змісту поняттями:

1. Наука - це сфера людської діяльності, спрямована на вироблення нових знань про _____, і _____.

2. Поняття «наука» включає в себе як діяльність, спрямовану на здобуття нового знання, так і результат цієї діяльності - _____, що є основою.

3. Наукове пізнання - це дослідження, яке характерне своїми особливими цілями і задачами, методами отримання і перевірки.

У свою чергу такий інтерактивний прийом, як мозковий шторм, полягає у вирішенні проблеми та виробленні певної ідеї за обмежений час (10-15 хвилин).

Зокрема, при вивченні теми «Науково-дослідницька робота студентів» нами використано мозковий шторм з метою активізації інтелектуальних здібностей майбутніх педагогів з метою розв'язання проблеми оптимізації їх науково-дослідної діяльності.

Перед студентами було поставлено наступну проблему: «Оптимізація керівництва курсовою роботою студентів». З метою розв'язання цієї проблеми їм було проведено наступний інструктаж:

1. Поділити аркуш паперу на три колонки та дати їм заголовки: «Підходи», «Особистості», «Ресурси». До кожної колонки поставте наступні запитання:

■ За допомогою яких методів науково-педагогічних досліджень ми зможемо вирішити цю проблему або які існують альтернативні методи, що ми зможемо застосувати для виконання поставленого завдання?

■ Кого з викладачів, інших спеціалістів, одногрупників я зможу задіяти у вирішенні поставленої проблеми?

• Які ресурси мені необхідні для досягнення цієї мети?

2. Обрати керівників груп шляхом проведення бліцтурніру (5-6 запитань із теми практичного заняття), решта учасників формується за вибором студентів. 5-6 осіб (оптимальна кількість у групах) розміщуються навколо стола. Лідер групи отримує та оголошує тему для обговорення та пропонує протягом хвилини по черзі висловити свої думки. Секретар фіксує ідеї. Головне- кількість ідей. Кількість породжує якість. Мають право на існування й абсурдні, на перший погляд, думки. Не допускати критики. Можливе запозичення чужих ідей з метою їх удосконалення. Важливо у процесі обговорення довести правильність своєї думки, а також бажано дійти спільного висновку. Ідеї груп записуються на дошці. У процесі обговорення обґрунтовується остаточний вибір.

3. *Рефлексія*. «Ця Ідея допоможе нам...», «Ми дійшли думки, що...», «У ході обговорення я зацікавився...».

Зазначений вид роботи активізує інтелектуальні здібності студентів, розвиває пізнавальну активність, виробляє вміння толерантно ставитись до опонентів.

Одним із важливих завдань вивчення дисципліни «Основи науково-педагогічних досліджень» є сприяння формуванню у фахівців інноваційного мислення за допомогою фундаменталізації змісту науково-дослідної роботи і поглибленню міждисциплінарних знань, орієнтованих на розв'язання проблемних ситуацій у науковій і проєктувальній діяльності.

З цією метою на практичних заняттях ми використовуємо «Кейс-метод».

«Кейс» (з англ. - випадок) - це дуже деталізовані, контекстуальні, описові відповіді і повідомлення про викладання і учіння.

Зокрема, Т. Кошманова виділяє два типи «кейсів», які використовують для підготовки педагогів. Перший тип - це детальний (до погодинної хронології) щоденний опис викладання студента за принципом: коли? де? і як? Другий тип передбачає обговорення короткої і конкретної навчальної ситуації, події, яка, наприклад, мала місце у процесі організації науково-педагогічних досліджень [4, с. 157-159].

Наприклад, при вивченні теми «Методи науково-педагогічних досліджень» студентам пропонувалося розв'язування таких педагогічних ситуацій:

Ситуація 1.

У процесі дослідження педагог проводив співбесіду з дітьми за запитаннями анкети: “На кого ти хочеш бути схожим і в усьому брати приклад?” “Що тобі подобається в цій людині”?

1) Які методи використав дослідник?

2) З якою метою? Що досліджував педагог?

3) З якою віковою категорією учнів працював вчитель? Відповідь обґрунтуйте.

Ситуація 2.

Учителька О.В. перейшла працювати у нову школу. Її призначили класним керівником 5-го класу. Необхідно знайомитись з вихованцями. Вирішила піти з ними у вихідний день до лісу за 6 кілометрів. Узяли рюкзаки, казанки, намет, їжу, аптечку та інші речі, необхідні для одноденного походу.

Стомлені, але веселі і задоволені повернулися школярі додому. Багато цікавого дізналася О.В. про своїх вихованців.

1) Який метод науково-педагогічного дослідження використала учителька для знайомства з класом?

2) Чи можна цей метод назвати оптимальним для першого знайомства з дітьми?

3) Які методи науково-педагогічних досліджень мала використати учителька для знайомства з учнями?

«Кейс»-метод ми використовували для того, щоб допомогти майбутньому вчителю зрозуміти специфіку педагогічних ситуацій (взаємовідносини, види відповідальності, клімат навчання, мотивацію). Це сприяє формуванню вмінь розв'язання проблемних ситуацій, допомагає адаптації студента до майбутньої діяльності.

До технологій навчання у грі відносяться імітації, рольові ігри, драматизація.

Учасники навчального процесу, за ігровою моделлю, перебувають в інших умовах, аніж у традиційному навчанні. Студентам надають максимальну свободу інтелектуальної діяльності, що обмежується лише конкретними правилами гри. Вони самі обирають свою роль у грі; висувачи припущення про ймовірний розвиток подій, створюють проблемну ситуацію, шукають шляхи її вирішення, покладаючи на себе відповідальність за обране рішення. Викладач в ігровій моделі - інструктор (ознайомлення з правилами гри, консультації під час її проведення), суддя-рефері (коригування і поради стосовно розподілу ролей), тренер (підказки учням з метою прискорення проведення гри), головуючий, ведучий (організатор обговорення).

Ділову гру можна розглядати як моделювання їїучасниками професійної діяльності, імітацію реальних фахових ситуацій.

Наприклад, у процесі засвоєння теми «Організація науково-дослідної роботи» ми запропонували студентам ділову гру «Захист дипломної роботи»

Учасники: студент-випускник, науковий керівник, 2 рецензенти, 3 члени державної екзаменаційної комісії (2 з яких - екзаменатори, 1 - голова).

Завдання учасникам: на основі наукової роботи студент готує доповідь, науковий керівник - відгук, рецензенти - рецензії на дипломну роботу, екзаменатори - додаткові питання, голова - координує роботу членів комісії і оголошує оцінку.

Технології навчання у дискусії - важливий засіб пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання, бо дискусія - широке публічне обговорення спірного питання.

Вона сприяє розвитку критичного мислення, дає змогу визначити власну позицію, формує навички відстоювання своєї особистої думки, поглиблює знання з даної проблеми. Такі технології досить цікаві для сучасної вищої школи. До них відносять: «Метод ПРЕС», «Обери позицію», «Зміни позицію», «Безперервна шкала думок», «Дискусія», «Дискусія в стилі телевізійного ток-шоу», «Дебати». Так, наприклад, технологію «Метод ПРЕС» можна запропонувати до будь-якої проблеми за умови дотримання чотирьох етапів:

- висловіть свою думку, поясніть, у чому полягає ваша точка зору (починаючи зі слів: я вважаю, що...);

- поясніть причину виникнення цієї думки, тобто на чому ґрунтуються докази (починаючи зі слів: оскільки...);

- наведіть приклади, додаткові аргументи на підтримку вашої позиції, а також факти, що демонструють ваші докази (...наприклад...);

- узагальніть свою думку (зробіть висновок, починаючи зі слів: Отже, таким чином...) [1, с.50].

Вважаємо за доцільне детальніше зупинитися на деяких типах практичних занять, які, на наш погляд, зможуть проілюструвати застосування інтерактивних методик у вищій школі. Зупинимось, передусім на заняттях, де відпрацьовуються комунікативні, вербальні, дискусійні вміння, які необхідні майбутнім випускникам педагогічних факультетів.

На *практичному занятті-конференції* (Тема «Елементи наукової творчості») студенти «перевтілювалися» у дослідників однієї з проблем, що зазначена у наступному плані до заняття:

1. Поняття про наукову творчість.
2. Вплив зовнішніх чинників на процес наукової творчості.
3. Віковий ценз в науці і «наукове старіння».
4. Свідоме і підсвідоме в науковій творчості.

Студенти розподілялися на дослідників-довповідачів (чотири особи), опонентів (п'ять осіб), учасників конференції - більшість студентів. Було обрано керівника секції та секретаря.

Викладач, залежно від мети заняття, може бути ментором, модератором або координатором-спостерігачем. У нашому випадку педагог виступав у ролі модератора. Головне завдання - підготувати студентів до участі у конференціях різного рівня, тому питання до даного заняття були «довповідями науковців з різних країн світу». Отже, на практичних заняттях такого типу використовують рольові ігри. Виступи учасників оцінюють колективно.

Практичне заняття - захист курсової роботи - важливе для фахової освіти випускників педагогічних факультетів. Досвід свідчить, що студентів важко підготувати стислий виступ, рецензію на роботу, тому заняття і передбачає розвиток саме цих навичок. Групу студентів поділяють на авторів дослідної роботи (п'ять-шість осіб), рецензентів (п'ять-шість осіб), опонентів (п'ять-шість осіб), членів комісії, яка оцінює виступи.

Практичне заняття-диспут.

Ця форма роботи, як і попередні, пов'язана з мотивацією діяльності студентів педагогічних факультетів, передбачає розвиток їх комунікативних умінь, які так необхідні майбутньому працівникові освіти. Можна обрати декілька тем з курсу, щоб вдосконалювати вміння вести дискусію, науковий діалог з опонентами, рецензентами, коректно ставити запитання дослідникам, чітко та логічно на них відповідати.

Практичне заняття за методом «снігова куля»

Цей тип заняття складний за своєю методикою, проте може відіграти важливу роль у підготовці спеціаліста до самостійної наукової діяльності. До планів практичних занять обов'язково додаються проблемні дискусійні питання, вирішити які легше у невеликій групі. Об'єднуємо студентів у групи по двоє-троє, даючи змогу обговорити проблему протягом 5 хв. Наступний крок - об'єднання маленьких груп по дві, а згодом - в одну-дві великі, щоб поступово, аналізуючи складне питання, зібрати достатньо матеріалу та спільно вирішити проблему. Відповідають переважно студенти, які бблизнані з цього питання, або ті, кого висуває група (групи).

Інтерактивні форми і методи навчання, на відміну від традиційних, більш ефективні у засвоєнні навчального матеріалу, спонукають студентів до творчої роботи та формують особисту позицію щодо сприйняття змісту навчання. Головні їх переваги - створення атмосфери співпраці за схемою: викладач-студент, студент-студент, студент-комп'ютер.

Використання інтерактивних технологій навчання допоможе викладачеві змінити звичну для студента ситуацію навчання, характер діяльності і змусить його від пасивного спостерігача стати активним учасником навчального процесу. Перебуваючи у інтерактивному просторі, студент змушений самостійно мислити, сумніватися, розв'язувати певні завдання і проблеми. Змінюються правила взаємодії з викладачем та одногрупниками.

Порушена у статті проблема не вичерпує всієї її багатогранності. Подальшого дослідження потребують питання практичної реалізації інтерактивних технологій навчання студентів педагогічних факультетів у різних формах навчальної діяльності в процесі вивчення інших дисциплін.

Література

1. *Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: Метод. посіб.* / Авт.-уклад.: О. Пометун, Л. Пироженко. - К.: АПН, 2002 - 136 с.
2. Кларин М. Б. *Інновації в мировій педагогіці* / М. Б. Кларин. - М., 2008. - 180 с.
3. Коломієць Н. А. *Інтерактивні технології в особистісно-зорієнтованій освіті* / Наталія Коломієць // *Відкритий урок: розробки, технології, досвід.* - 2006. - №9. - С. 6-8.
4. Кошманова Т. С. *Розвиток педагогічної освіти у США (1960-1998 рр.)* / Т. С. Кошманова. - Львів: Вид-во «Світ», 1999. - 486 с.

УДК 316.6

А. В. НИКИШОВА, Ю. В. БАШКИРОВА

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ ВЫПУСКНИКА ВУЗА В КОНТЕКСТЕ МЕТОДОЛОГИИ И СТРАТЕГИИ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Анотація: в статті розкривається роль емоціональної саморегуляції як фактора, способствующего успешности в процессе обучения, способного улучшить результат контроля уровня учебных достижений в контексте методологии и стратегии высшего образования.

Ключевые слова: компетентность, составляющие компетентности выпускника, эмоциональная саморегуляция, locus контроля, стиль эмоциональной саморегуляции.

Резюме: у артыкуле раскрыта роль емоціональної саморегуляції як фактора, які садзейнічає паспяховасці студэнта у працэсе навучання і які дае магчымасць палепшыць вынікі кантролю узроўню вучэбных дасягненняў у кантэксце метадалогіі і стратэгіі вышэйшай адукацыі.

Ключавыя словы: кампетэнтнасць, складаючыя кампетэнтнасці выпускніка, эмацыянальная самарэгуляцыя, локус кантролю, стыль эмацыянальнай самарэгуляцыі.

Annotation. The article is devoted to the aspect of self-regulation in the students' knowledge control process. The optimization of self-regulation procedure provides the students with the opportunity to succeed in the knowledge control tests.

Key words: competence, forming competences graduate, emotional self-regulation, emotional self-regulation style, motivation, locus of checking, structure emotional self-regulation.

Изучение особенностей саморегуляции учащейся молодежи является актуальной проблемой в контексте методологии и стратегии высшего образования. Проблема формирования социально-профессиональных компетенций выпускника вуза стоит на современном этапе особенно остро. Злободневность вопроса обусловлена меняющейся системой требований к знаниям, умениям и навыкам молодого специалиста, интегрирована ожиданиями работодателя в отношении не только профессиональных, но и личностных образований выпускника вуза. Развитая система эмоциональной саморегуляции может позволить выпускнику вуза успешнее презентировать себя на своем первом рабочем месте, качественнее адаптироваться к особенностям работы, должностным обязанностям и коллективу. Саморегуляция играет важную роль в процессе социальной адаптации, в том числе и профессиональной.